

SOCIAL RESILIENS – FORANDRINGSRESSOURCER I TO BYER I GRØNLAND

Af Peter Berliner, Ellen Bang Bourup og Jeppe Kiel Christensen¹

Deltagerstaterne skal sikre et barn, der er i stand til at udforme sine egne synspunkter, retten til frit at udtrykke disse synspunkter i alle forhold, der vedrører barnet.²

Vi starter ud med at give en oversigt over aktuel teori om resiliens og viser, at disse teorier peger på, at resiliens handler om netværk og forbindelser i komplekse systemer. Derefter beskrives vi fortællinger om social resiliens i to byer i Grønland, Nanortalik og Tasiilaq. Ud fra de beskrivelser diskuterer vi, hvad der kendetegner social resiliens i Grønland og hvordan det kan fremmes gennem konkrete projekter båret af lokale kræfter som et bidrag til den stærke og innovative kultur, der i disse år udvikler sig i Grønland som en del af den globale verden.

Bombastisk ouverture

Når man vil arbejde med sociale processer i et nærmiljø for derigennem at skabe muligheder for trivsel for alle børn og unge, bevæger man sig ind på et mangesidet område. Der er mange synsvinkler, man kan anlægge på dette, da det omfatter alle områder af nærmiljøet. Det kan derfor forstås i en kompleksitetsteoretisk ramme med begreber som skabelse/innovation (opståen/tilblivelse), selvorganiserende processer og ikkelineære sammenhænge (relationer) mellem konkrete aktører, der tilsammen bidrager til dynamiske udviklingsveje (*pathways*) (Cox, 2012). Denne teoriramme er anvendt inden for beskyttelse af børn, herunder anbragte børn (Stevens & Cox, 2008; Stevens & Hassett, 2007) og giver der en god mulighed for at arbejde i omfattende og komplekse systemer. Teorirammen er tæt knyttet til socialøkologiske forståelser, hvor mennesker ikke ses som adskilte fra verden/naturen,

1 Peter Berliner er professor ved Institut for Sociale Forhold, Økonomi og Journalistik ved Ilisimatusarfik/Grønlands Universitet og ved Aarhus Universitet. Ellen Bang Bourup er børnekonsulent ved MIO, Meeqqat pisinnaatitaaffiniik sullissivik/Børnerettighedsinstitutionen i Grønland. Jeppe Kiel Christensen er Ph.D. stipendiat ved Aarhus Universitet og VIA. UC.

2 Artikel 12 i FN's Konvention om Barnets Rettigheder.

men som en del af verden. Der kan derfor ikke tales om samspil mellem mennesker og omverden, men om processer i denne verden med dens forskellige aktører. Dette er måske en ny forståelse i den europæiske kultur, men er bestemt ikke ny for inuit og andre oprindelige folk.

Der er i dag en øget opmærksomhed på resiliens, dvs. børn og unges muligheder for at klare sig godt på trods af modgang i livet. Det flytter fokus fra alene at være på risikofaktorer eller på beskyttelsesfaktorer til at være på de udviklingsveje, der kan åbne sig og ændre børn og unges muligheder i en retning, der åbner for flere muligheder og dermed giver mere frihed for valg. Det sker gennem forbundethed (*connectivity* og *reciprocity*) med sociale relationer og indlejret i de materielle omgivelser (i form af en indre udvikling af hele systemet, af Maturana benævnt autopoiesis, se Varela, Maturana & Unibe, 1974). Det er en åben proces, der ikke kan planlægges én gang for alle. Den bygger på friheden til at vælge. Det er bestemt af viljen til at leve, lysten til livet, forundring, glæde og erfaring og visioner. Den bygger på oplevelse, på eftertanke, på energi. Den bygger på en dynamisk forståelse af viden og af erkendelse som en bevægelse i stadig udvikling. Netop i det åbne, der kræver medansvar og visioner, ligger styrken.

Resiliens er et systems evne til at hele sig selv og vokse efter voldsom påvirkning af negativ art gennem en form for metabolisme af information og energi. Dette er tidligere blevet set som en indre evne i personen – men i dag er der en øget opmærksomhed på, at det handler om et systems måde at fungere på – og måde at være en del af et større netværk på. Netværksteori og systemteori udgør i dag de overordnede teorirammer for resiliensforskningen. Dette er næppe nyt for inuitkulturen, hvor livsfilosofi, værdier, moral og erkendelsesteori alle peger på en forståelse af, at alting hænger sammen. Ikke i form af udvekslinger, men netop ved at være sammenhængende i selve udgangspunktet (Laugrand & Oosten, 2015; Tester & Irniq, 2009; Kovach, 2009). Der er ikke enkeltdele og samspil – men snarere brud (ubalancer), balancer og bevægelser i hele systemet.

Der er i dag i resiliensforskningen i den vestlige verden stor opmærksomhed på, at resiliens både er individuel og social. Der er rigtig mange teorier om individuel resiliens samt også teorier om community-resiliens og social resiliens. Community-resiliens-teorier er ofte inspireret af Bronfenbrenners økologiske model – hvor individet er i midten omgivet af cirkler, der angiver niveauer i den livsverden, som individet er indeni (se Follesø, Neidel & Berliner, 2016). Som en æggeblomme omgivet af æggeskaller svømmer individet rundt derinde i midten. Det er en smuk tankegang, meget europæisk/amerikansk med individet i centrum. Egentlig er modellen slet ikke økologisk, fordi denne placering af individet i midten på mange måder minder om den europæiske adskillelse af mennesket fra naturen (omgivelserne) og som humanisme placerer mennesket i centrum. Det er en logocentrisme, hvis begrænsninger ses i dag under påvirkningen af den globale opvarmning og i det hele taget udviklingen i jorden som økologisk system. Mennesket er

medskaber af økologien, men er ikke alene om dette. Mennesket er ikke den eneste agent eller aktør i dette – men er en blandt mange aktører, inklusive materien. Mennesket er faktisk i denne opfattelse selv en del af materien – mennesket er naturen, der ser på sig selv.

I dag er der inden for katastrofeberedskab en forståelse af social resiliens, der både omfatter de “bløde” sider, dvs. den menneskelige kontakt, gensidig tillid og vilje til at hjælpe, og de “hårde” sider, der er teknik, økonomi og ressourcer. Her ses de bløde og de hårde sider som sammenvævede aspekter ved et samfunds katastrofeforebyggelse og -beredskab samt handlinger i selve katastrofesituationen og genopbygningen (se Chandra, Acosta & Meredith 2010, Chandra et al., 2011). Allenby og Fink (2005, p. 1034) definerede resiliens som: “Resiliency is defined as the capability of a system to maintain its functions and structure in the face of internal and external change and to degrade gracefully when it must.” Det er tankevækkende, at det også er resiliens at bryde sammen på en graciøs måde og dermed en værdig måde, hvor man holder fast i værdier, selvom påvirkningen er større end ressourcen til at stoppe den er.

Individuel resiliens er ifølge de ovenstående overvejelser vævet ind i socialt resiliente samfund. Samfundsmæssig resiliens måles på kapaciteten til at sikre gode muligheder, herunder tryghed og frihed, for alle borgere. Social resiliens knytter sig til sikring af grundlæggende menneskerettigheder, der handler om at give alle adgang til udviklingsmuligheder også i situationer med modgang og øgede risikofaktorer. Dette omfatter også de rettigheder, der findes i FN’s konvention om Barnets Rettigheder. Resiliens som mulighed for trivsel for alle er at sikre, at alle borgere, herunder alle børn og unge, har adgang til et liv, hvor alle de basale menneskerettigheder er opfyldt. Social resiliens er dermed noget, der skabes i samfundet og gives som en gave til børn. Et resilienssamfund er et samfund, der er så menneskeligt rigt, at det har menneskeligt overskud til at give denne gave til alle dets børn.

I dag er det dokumenteret, at resiliens er en kapacitet, der kan opbygges. Den kan skabes i lokalsamfund, familier og institutioner (se evt. Berliner & Nielsen, 2013). Individuel resiliens læres ved at deltage i et system, der fungerer på en resilient måde. Det er “learning by doing” i form af “learning by participating”. Man taler i dag om resiliente læringsmiljøer (daginstitutioner, skoler, tekniske uddannelser, universiteter m.v.), resiliente familier, resiliente lokalmiljøer, resiliente byer, resiliente socioøkologiske systemer m.v. Fokus i alle disse områder er på, at det resiliente findes i erfaringer, praksisser og visioner, der opbygger kapacitet til at forebygge, mestre og komme sig over modgang. Masten (2014) viser, at der er en sammenhæng mellem niveauerne eller subsystemerne. F.eks. kan udsættelse for voldsom stress ses som øget kortisol-produktion i kroppen, men udsættelsen knytter sig samtidig til bestemte levevilkår. Kroppen er i verden, og verden er i kroppen. Børns trivsel og resiliens er vævet ind i et større system, der omhandler rettigheder og tryghed.

Børns vilkår er dårlige mange steder i verden – og dette må medtænkes i hele forståelsen af resiliens. Masten (2014) påpeger, at resiliensforskningen må medtænke de sociale og materielle livsvilkår for børn. I særlig grad må der ses på krænkelse af børns rettigheder og direkte fysiske overgreb på børn. Fattigdom og marginalisering, forfølgelse, krig og borgerkrig, udnyttelse som arbejdskraft, seksuel udnyttelse og manglende adgang til sundhed og uddannelse er vilkår, som en stor del af verdens børn og unge lever under. Masten går derefter videre og knytter udviklingen af resiliens hos børn sammen med udviklingen af fredelige opvækstmiljøer for børn. Dette angår både diskursen (hvordan man taler om hinanden), de sociale samspil og adgang til serviceydelser og andre ressourcer, herunder økonomiske. Det angår ligeledes den sociale ansvarlighed for at sikre dette i civilsamfundet, i lovgivningen og i institutionernes praksis. Resiliensprogrammer alene kan ikke ændre følgerne af social ulighed og relativ fattigdom, idet resiliens skabes ved at bygge hele sociale miljøer, der fremmer og vedligeholder respekt for menneskerettighederne og FN's Konvention om Barnets Rettigheder i praksis (Khanlou & Wray, 2014).

Så hvad kan vi lære af det? Vi kan lære, at det at opfatte resiliens som blot individuel er forkert og har som sådan aldrig været underbygget af seriøs forskning. Vi kan også lære, at hele opdelingen mellem individ og samfund er en dualistisk tænkning, som i sig selv reducerer et systems kompleksitet meget væsentligt, men uden at bringe brugbar indsigt og viden. Opdelingen individ – samfund er udtryk for en særlig forståelse, der knytter sig til renæssancen og til det begreb om borgeren, der tog sin begyndelse i de italienske bystater. Men i dag er der stor bevågenhed omkring, at borgeren jo netop er kendetegnet ved sin forbundenhed med andre, man kan næppe være borger helt alene (Balibar, 2014, 2015). Dualismer reducerer systemer og indlæser en logik i disse, der næppe er belæg for i data. Teorier om samspil, dialektik, interaktion, genfindes i mange afskygninger og er alle udtryk for en form for faktor- eller komponentteori. Over for disse findes kompleksitetsteorier, netværksteorier og teorier om energiens og måske også informationens konstans. Så vi kan lære, at resiliens ikke kan forstås i almene dualismer, såsom støttende faktorer og risikofaktorer, fokus på problemer eller på ressourcer, individ eller samfund. I stedet for må den forstås som bevægelser, helheder, systemer, vægtninger, liv som autopoiesis, gendannelse (reproduktion), metabolisme og udvikling (evolution).

Vi kan også lære, at man derfor kun kan forstå resiliens konkret. Der er ingen abstrakt resiliens – der er netop kun den konkrete og praktiske. Derfor vil vi nu se på, hvad der kan forstås som resiliens i to byer i Grønland ud fra de fortællinger, observationer og fælles processer, vi har deltaget i – i netop disse to byer. Vi vil derfor nu springe fra de almene teorier op i den konkrete verden, som vi mødte den i forbindelse med undersøgelser i forbindelse med projektet Siunissaq uagut pigaarput. Forundersøgelsen fandt sted ad flere omgange i perioden 2013-2015, hvor projektet startede med bevilling fra

Bikubenfonden, Nunafonden, Kujalleq Kommune og Sermersooq Kommune. Formålet med forundersøgelsen var at få et indblik i børn og unges levevilkår, trivsel, visioner og håb for derigennem at kunne få viden om, hvordan social resiliens opfattes i lokalsamfundet i det hele taget og blandt børn og unge i særdeleshed. De to byer blev valgt, fordi der allerede var tiltag i gang i dem for at mobilisere lokalsamfundene til at skabe øget trivsel for børn og unge.

Børn og unge i Tasiilaq og Nanortalik

Vi begyndte vores undersøgelse med at gå på internettet og finde ud af, hvordan livet i de to byer så ud gennem oplysninger dér. Det første, vi kiggede på, var befolkningstal og udvikling. Vi var interesserede i, om der var særlige demografiske og sociale forhold i de to byer i forhold til Grønland som helhed. Befolkningens sammensætning kan give særlige muligheder i forhold til social resiliens.

	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2015	2016	2004 2014
Tasiilaq distrikt	3038	3041	3043	3026	3044	3042	3033	2977	+ 0,1 %
0-16 år i distriktet	1142	1144	1139	1116	1098	1055	978		- 7,6 %
Tasiilaq by	1824	1821	1893	1930	2004	2062	2093		+ 13,0 %
Nanortalik distrikt	2426	2317	2258	2148	2034	1863	1804	1799	- 23,2 %
0-16 år i distriktet	779	699	669	624	574	483	418		- 38,0 %
Nanortalik by	1529	1476	1445	1448	1404	1294	1261		- 15,4 %
Hele Grønland	56854	56901	56462	56452	56749	56282	55.984		- 1,0 %
0-16 år	17109	16941	16251	15510	14085	14397	11287		- 15,9 %

Tabel 1. Befolkning 2004-2014 (kilde Grønlands Statistik).

Befolkningen er faldet en ganske lille smule i hele Grønland i perioden 2004-2014, den er steget med fire personer i Tasiilaq distrikt og faldet med 563 i Nanortalik distrikt. Befolkningen stiger i Tasiilaq by, mens den er faldende i Nanortalik by. Der er således tale om to forskellige situationer på dette område. Fortællingen i de to byer er dog sammenfaldende, at mange unge rejser væk, når de skal starte på en uddannelse, og at en del af de unge, der gennemfører en uddannelse, ikke vender tilbage. Fortællingerne i begge byer er, at man opfatter sig som "udkant" i den storkommune, som man er lagt ind under i 2009.

Vi ville gerne vide mere om antallet af børn (0-17 år), og i statistikken fandt vi en opdeling med 0-16-årige. Denne er også interessant, idet den jo omfatter børn og unge til og med folkeskolens slutklasser. I begge byer ses det, at andelen af børn er faldende, men at den i sær i Tasiilaq falder langsommere end udviklingen på landsplan.

0-16-årige, udgør en mindre andel af befolkningen i 2014 end i 2004, se tabel 2.

	2004	2014	2015
Tasiilaq	38 %	35 %	32 %
Nanortalik	32 %	26 %	23 %
Hele landet	30 %	26 %	20 %

Tabel 2. Andel af børn (0-16 år) i befolkningen.

	2015 Befolkning	2015 0-16 år	% af alle børn i distriktet/landet	0-16-åriges andel af befolkningen i by/bygd i %
Tasiilaq by	2093	655	67 %	31 %
Tasiilaq bygder	940	323	33 %	34 %
Nanortalik by	1261	288	69 %	23 %
Nanortalik bygder	543	130	31 %	24 %
Hele landet by	48216	11287	85 %	23 %
Hele landet bygde	7768	2006	15 %	26 %

Tabel 3. Andel af børn (0-16 år) i by og bygd.

Det ses i tabel 3, at børn udgør en større andel af befolkningen i Tasiilaq end landsgennemsnittet. Nanortalik-distriktet – både by og bygder – ligger meget tæt på landsgennemsnittet.

På landsplan bor 85 % af alle børn i byer, og blot 15 % i bygderne. I både Tasiilaq distrikt og Nanortalik distrikt er der flere børn, der bor i bygder, nemlig henholdsvis 33 % og 31 %. Dette giver særlige udfordringer mht. at tilbyde de samme sociale rettigheder i form af sundhed, skole, retssikkerhed, fritidsmuligheder m.v. for alle børn, hvis en stor del af disse lever i bygder, hvoraf nogle kan være ganske små befolkningsmæssigt set.

Hvis vi ser på fordelingen af unge i alderen 17-24 år på samme måde (tabel 4), finder vi, at der er flere i denne samlede aldersgruppe, der bor i byerne, nemlig 72 % i Tasiilaq distrikt og 78 % i Nanortalik distrikt. Dette er stadig noget under landsgennemsnittet. Der kan være mange grunde til dette. I forhold til den lokale udvikling ses det, at en del unge rejser ind til byen, hvilket også stemmer overens med de fortællinger, der møder én i både Tasiilaq og Nanortalik. Dette angår bestemt ikke alle de unge, kan vi se. Ud fra tallene ser det ud til, at cirka hver fjerde ung i aldersgruppen bor i en bygd i Tasiilaq distrikt, og cirka hver femte ung bor i en bygd i Nanortalik distrikt.

	2015 Befolkning	2015 unge 17-24 år	% af alle unge i distriktet/landet	17-24-åriges andel af befolkningen i by/bygd i %
Tasiilaq by	2093	277	72 %	13 %
Tasiilaq bygder	940	108	28 %	11 %
Nanortalik by	1261	152	78 %	12 %
Nanortalik bygder	543	44	22 %	8 %
Hele landet by	48216	6070	86 %	13 %
Hele landet bygd	7768	980	14 %	13 %

Tabel 4. Andel af unge 17-24-årige i by og bygd.

Mænd/drenge udgjorde cirka 53 % af landets samlede befolkning i 2004 (53 %) og i 2014 (52,8 %). I 2015 var det 52,7 %. I Tasiilaq udgjorde mænd/drenge 51,5 % af befolkningen i 2004 og 51,6 % i 2014. I 2015 var det 51,0 %. I Nanortalik udgjorde mænd/drenge 53,1 % af befolkningen i 2004, i 2014 55,8 % og i 2015 54,9 %. Vi har ikke undersøgt for aldersgrupper her, men vil gøre dette senere. Forskellen er ikke så stor, at det i sig selv synes at udgøre en særlig udfordring, men kun en undersøgelse af aldersfordeling kan belyse dette nærmere. Der er fortællinger om, at de unge kvinder tager væk for at uddanne sig, og en del af de unge mænd bliver tilbage, men der er også modfortællinger om, at mange unge kvinder bliver mødre tidligt og derfor bliver tilbage i bygderne eller byen, men stadig i distriktet. I det hele taget synes *gender*-perspektiver ikke så ofte at være emne for fortællinger om udvikling i byerne. De findes dog i nogen grad i relation til vold mod kvinder, herunder seksuel vold mod kvinder, helt unge piger og børn, mest piger. Det italesættes også, at mange unge mænd har en macho-forståelse af kvinder som objekter og tjenesteydende – men vi har aldrig mødt dette eksplicit udtrykt af de unge mænd, som vi har mødt. Ud fra anmeldelser om vold mod kvinder, herunder voldtægter, er det dog tydeligt, at der er et stort behov for en *gender-mainstreaming* af indsatser, men at det er vigtigt at inddrage mænd i denne, da man ellers kan komme til at bidrage til en opfattelse af, at beskyttelse af kvinder mod vold er et “kvindeanliggende”. Problemet med vold mod kvinder ligger ikke hos kvinder, men hos de mænd, der slår eller voldtager. Det er sådan set et “mandeproblem”, men det er kvinderne, der lider under det.

Social resiliens handler om at sikre de grundlæggende rettigheder for alle – og når befolkningen er ung, spredt ud over store afstande med vanskelig transport og i relativt små bygder, og de unge, der vil uddanne sig, må rejse ind til byen eller til andre byer, kræver det særlige indsatser for at sikre disse rettigheder. Det kræver særlige indsatser for at fastholde samfundets – både statens, kommunens og civilsamfundets – sociale ansvarlighed over for alle borgere, herunder ikke mindst børn. At fastholde eller aktivt opbygge social

støtte, beskyttelse og udviklingsmuligheder for alle kræver målrettede indsatser, der tager højde for de særlige vilkår, f.eks. at mange unge ikke får en uddannelse, fordi de bliver i bygderne eller byen, og at mange unge kan føle sig alene og ensomme, når de er nødt til at forlade familien for at uddanne sig. Dette er strukturelle forhold, der kan gøre, at unge føler sig alene og derfor særligt sårbare over for yderligere modgang i livet. Der er brug for at opbygge fællesskaber, der sikrer, at alle unge kan være med i disse.

Indkomst

En anden særdeles vigtig side af social resiliens er økonomi. Økonomien står ikke alene, idet der kan opbygges forskellige fællesskaber omkring indtjening, opretholdelse af livet, deling og fordeling. I delings-systemer, hvor man måske ikke kan tale om en egentlig økonomi adskilt fra f.eks. sociale relationer eller livsværdier, er der allerede tale om en form for social resiliens, idet deling knytter mennesker sammen i forpligtende fællesskaber. Markedsøkonomien synes at være blevet selvstændiggjort som et adskilt og selvberørende område, hvorved det nemt overses, at den jo også er indlejret i en særlig social organisering.

Vi vil her se på indkomstniveauet i Tasiilaq og Nanortalik. I begge byer ligger det under landsgennemsnittet både med hensyn til indkomst per person og per husstand. Indkomstniveauet er dog steget væsentligt i Nanortalik gennem de senere år. Den stigende forskel mellem indkomstgrupper og dermed relativ fattigdom i Grønland er en udfordring. I Tasiilaq og Nanortalik er den gennemsnitlige indkomst kun lige lidt over halvdelen af den gennemsnitlige indkomst i hovedstaden Nuuk. Gennemsnitsindkomsten i Nanortalik distrikt var i 2014 145.000 kroner. I Tasiilaq distrikt var den 152.000 kroner. I Nuuk var den 290.000 kroner. Ser vi alene på byerne, var den i Nanortalik 155.000 kroner, i Tasiilaq 166.000 kroner og i Nuuk 292.000 kroner. Indkomsterne i bygder er i gennemsnit lavere end i byerne. I 2014 var gennemsnitsindkomsten i bygden Sermiligaaq i Tasiilaq distrikt 104.000 kroner, og i bygden Aappilattoq i Nanortalik distrikt var den på 106.000 kroner. Af den samlede befolkning i hele Grønland tjener 49,5 % under 150.000 kroner om året og 1 % over en million kroner om året. Der er store forskelle på de gennemsnitlige indkomster for mænd og kvinder. Mænds indkomster på landsplan er i gennemsnit cirka 1/3 større end kvinders. Disse forskelle kan i nogen grad forklares ved forskellige uddannelsesniveauer og ved forskellige typer jobs, men peger alligevel på den udfordring, det er at skabe reel økonomisk lighed mellem kvinder og mænd.³ Det peger også på en øget risiko for

3 Dette afsnit er i nogen grad hentet fra Berliner og Sonnicks, 2016, hvor vi peger på forskellige ideer til at medtænke dette for udviklingen af mere forebyggende og lokalsamfundsrettede sociale indsatser som supplement til de mere individ- og familierettede

vold, herunder seksuel vold, mod kvinder, idet både en mere økonomisk sårbar situation samt muligvis økonomisk afhængighed kan medføre en risiko for at skabe en situation, hvor kvinder kan blive domineret og undertrykt. Den økonomiske lighed kan også være med til at skabe et billede af kvinder som mindre værd og derfor som et muligt offer for udnyttelse eller/og nedgørende og respektløs behandling. Dette synes især at gøre sig gældende for kvinder med mindre uddannelse og med svag økonomi.

Der er mange på overførselsindkomster i de to byer. Det viser, at velfærdssystemet fungerer. Der er en del ældre og nogle førtidspensionister samt i perioder mange arbejdsløse. Der er tale om lavindkomst-byer. Dette er en væsentlig faktor i trivsel/ikke trivsel – da vi ved, at relativ fattigdom fører til udsathed på en række områder. I en undersøgelse af Balvig står der:

Som ved vold har sexkrænkelserne en social slagside. Blandt de bogligt uddannede har 3 % været udsat for alvorlig sexkrænkelse, mens det er fire gange så mange, 12 %, blandt kvinder med kun folkeskoleuddannelse. Den geografiske fordeling bliver meget usikker på grund af de små tal, men umiddelbart ser risikoen for alvorlig sexkrænkelse ud til at være relativt høj i Nord-, Øst- og Sydgrønland (13-17 %), mens den er relativt lav i Nuuk, Diskobugten og Midtgrønland (4-7 %). Med endnu en betoning af de statistisk set usikre tal fremtræder byerne Nanortalik, Qaqortoq og Tasiilaq umiddelbart som byer med særlig stor risiko (30-40 %) (Balvig, 2015, p. 18).

Lavere indkomst og lavere uddannelsesniveau øger sandsynligheden for at blive udsat for seksuel vold og for vold i det hele taget.

Om vold skriver Balvig:

Der eksisterer en tydelig social slagside i risikoen for at blive udsat for vold, idet personer uden uddannelse eller med meget kort uddannelse løber en større risiko end andre. Ufaglærte og personer beskæftiget som fiskere eller fangere løber en større risiko end faglærte og funktionærer (Balvig, 2015, p. 16).

Dette ses også i undersøgelsen af de unges trivsel (Pedersen & Bjerregaard, 2012, p. 63):

Der er social ulighed i andelen af unge, der oplever forældre skændes, og i unge, der bliver udsat for fysisk vold fra forældre: Unge, der oplever familien som mindst velhavende, oplever i højere grad forældre

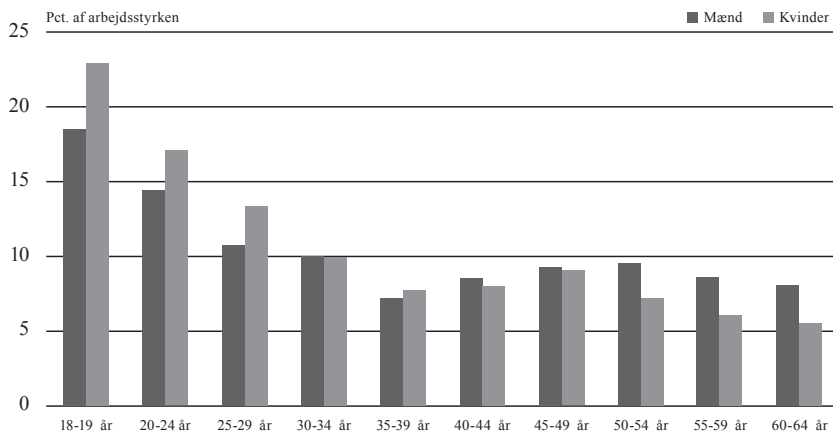
eller voksne i hjemmet skændes og har oftere været udsat for fysisk vold, sammenlignet med unge, der oplever familien som velhavende.

Der er stor arbejdsløshed i de to byer – i Tasiilaq særligt blandt unge og kvinder (der er en stor del af kvinderne i Tasiilaq, der er på arbejdsmarkedet og dermed potentielt i fare for arbejdsløshed).

	Antal ledige i gennemsnit pr. måned			% af arbejdsstyrken		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Hele landet	2.518	2.655	2.725	9,4	9,8	10,1
Nanortalik	163	128	127	20,1	16,8	16,9
Qaqortoq	191	201	176	11,8	12,6	11,2
Narsaq	112	104	115	13,3	13,0	14,4
Paamiut	105	90	98	14,3	12,4	13,2
Nuuk	458	537	650	5,3	6,1	7,1
Maniitsoq	130	146	161	8,3	9,3	10,7
Sisimiut	234	218	230	7,6	7,0	7,4
Kangaatsiaq	121	125	107	23,7	24,7	21,1
Aasiaat	147	147	147	9,8	9,9	10,2
Qasigiannuit	42	70	58	6,7	11,3	9,3
Ilulissat	159	185	198	6,7	7,8	8,4
Qeqertarsuaq	34	32	27	8,9	8,6	7,0
Uummannaq	87	101	97	8,0	9,0	8,8
Upernavik	198	171	166	16,1	13,9	14,0
Qaanaaq	76	76	92	23,7	23,3	28,2
Tasiilaq	220	286	236	19,7	24,0	20,0
Illoqqortoormiut	42	38	43	22,6	20,5	23,6

Tabel 5. Ledighed og ledighedsprocent fordelt på distrikter 2011-2013. Kilde: Statistikbanken, <http://bank.stat.gl/ARDLED3> og <http://bank.stat.gl/ARDLED4>.

I opgørelser over arbejdsløshed i hele landet ses det, at der i særlig grad er tale om ungdomsarbejdsløshed.

Tabel 6. Ledighed i gennemsnit pr. måned fordelt på alder og køn 2013. Kilde: Statistikbanken, <http://bank.stat.gl/ARDLED4>.

Dette ligner fortællinger i både Tasiilaq og i Nanortalik om, at det er svært for de unge at finde arbejde. Der fortælles endvidere rigtig meget om fattigdom, der viser sig ved, at man ofte ser, at det kniber med penge til mad sidst på måneden. For nogle familier viser det sig også ved, at der ikke er penge til ordentligt tøj samt til deltagelse i fritidsaktiviteter sammen med andre børn og unge.

Social ulighed viser sig også inden for sundhed:

Grønland er på mange punkter præget af ulighed i sundhed. For eksempel er spædbarnsdødeligheden meget højere i Østgrønland og i bygderne i yderdistrikterne end i det centrale Vestgrønland, og forekomsten af selvmord er meget højere i Østgrønland end i Vestgrønland. Rygning, dårligt selv vurderet helbred og selvmordsforsøg er mest udbredt blandt de mindre velstående. (...) Ulighedsmønsteret svarer til det, der blev fundet i 1993 og 1999, men for både rygning, selvmordstanker og selvmordsforsøg samt overvægt er de sociale forskelle øget (Bjerregaard & Aidt, 2010).

Vi vender her tilbage til uligheden mellem mænd og kvinder, idet denne også viser sig ved kvinders øgede udsathed for seksuel vold. Som nævnt ovenfor er der en social skævhed i denne udsathed. Det har ikke været muligt for os at finde en grønlandsk version af de seksuelle rettigheder eller af de reproduktive rettigheder, men der findes en grønlandsk version af CEDAW (se <http://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Ligestilling/GL/Cedaw.pdf>) – FN's Konvention om afskaffelse af alle former for diskrimination mod kvinder.

Seksuelle og reproduktive rettigheder hører på mange måder til under lighed mellem kvinder og mænd, idet de handler om retten til selvbestemmelse inden for disse områder, dvs. retten til at bestemme over egen krop, seksualitet og reproduktion. Når man ser udviklingen i kriminaliteten inden for sædelighedskrænkelser i Grønland, ses en fortsat høj grad af seksuelle overgreb, der betyder, at kvinders ret til at bestemme over egen krop hyppigt krænkes. I tabel 7 ses anmeldelser af forbrydelser mod liv og legeme og mod sædelighed for hele Grønland.

Hele Grønland	2012	2013	2014	2015	2016
Drab og voldsforbrydelser	774	758	755	669	806
Sædelighedsforbrydelser ⁴	311	333	331	295	381

Tabel 7. Anmeldelser af forbrydelser mod liv og legeme samt sædelighedsforbrydelser fordelt på overtrædelsens art 2011-2016. Kilde: Årsstatistik 2016, Grønlands Politi.

Der har i årenes løb været en del undersøgelser, blandt andet Pedersen og Bjerregaard (2012), der peger på, at kun en del af alle voldstilfælde og seksuelle overgreb anmeldes til politiet. Et øget antal anmeldelser kan være udtryk for, at flere unge samt personer fra andre aldersgrupper også anmelder disse forhold.

Der er stor forskel på afgørelserne i voldtægtssager og i voldssager. I 2016 førte 29 % af anmelder for voldtægt til dommen skyldig, 9 % til frifindelse, og 62 % blev henlagt. Grunden til henlæggelserne var i 87 % bevistes stilling, 9 % blev henlagt som grundløse, og 4 % blev henlagt som uopklarede. Sigtelser om vold førte i 72 % til dommen skyldig, 13 % til frifindelse, og 15 % blev henlagt.

Kriminalitetsstatistikken viser høje tal for Tasiilaq. Raten for volds- og sædelighedsforbrydelser er høj i forhold til landsgennemsnittet. Nanortalik ligger ligeledes højt på sædelighedsforbrydelser i forhold til landsgennemsnittet.

Kriminalitetsraten for volds- og sædelighedsforbrydelser (anmeldelser) ved 1000 indbyggere for Grønland, Tasiilaq og Nanortalik – år 2016.

	Drab og voldsforbrydelser	Sædelighedsforbrydelser
Hele Grønland	14	7
Tasiilaq	19	25
Nanortalik	14	11

Tabel 8: Kriminalitetsrate 2016.

4 I 2016 var 40 % af sædelighedsforbrydelserne voldtægt, 38 % seksuelt forhold til et barn under 15 år, og 21 % blufærdighedskrænkelser.

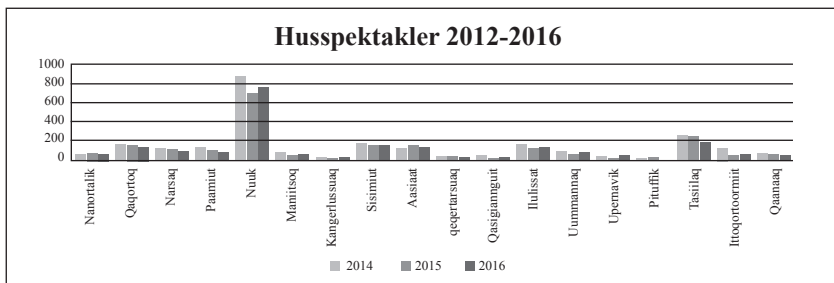
Udviklingen ses i den følgende tabel:

	2012	2013	2014	2015	2016
Tasiilaq til og med 2014 inkl. Ittoqqortoormiit					
Drab	1	1	2	0	1
Drabsforsøg	2	6	4	5	3
Vold	59	49	64	26	54
Voldtægt	18	18	24	13	29
Kønsligt forhold til barn under 15 år	6	14	4	4	30
Blufærdighedskrænkelser	7	15	13	1	17
Nanortalik					
Drab	1	1	0	0	0
Drabsforsøg	0	1	1	0	0
Vold	26	30	26	20	28
Voldtægt	6	2	5	9	8
Kønsligt forhold til barn under 15 år	5	3	7	0	2
Blufærdighedskrænkelser	2	4	9	4	14

Tabel 9: Anmeldt kriminalitet 2012-2016.

De øgede tal kan skyldes øget anmeldelseshyppighed – hvilket er et godt tegn. Ifølge politiets erfaringer er der generelt i hele Grønland tale om en øget anmeldelseshyppighed, både ved vold og ved husspektakler. Dette kan være påvirket til dels af de forskellige kampagner, der er gennemført via medierne, dels af MIO's virke, der har sat fokus på børns rettigheder, og endelig dels en generelt øget viden om menneskerettigheder og børns rettigheder, herunder retten til at leve uden vold. I den forbindelse er et stigende tal anmeldelser godt, idet det er udtryk for en øget retsbevidsthed samt for en tillid til, at politiet vil behandle sagerne korrekt, og at der er beskyttelse at hente. Dette bekræfter Balvigs undersøgelse, der finder, at 61 % af personfarlig kriminalitet – vold – anmeldes i Grønland, hvilket er noget mere end i Danmark, hvor andelen er 54 %. Samtidig skriver Balvig, at anmeldelseshyppigheden for seksualforbrydelser blot er 33 %, hvilket dog stadig er mere end i Danmark, hvor den er 25 %. Der er således en lavere anmeldelseshyppighed for disse former for kriminalitet, hvilket kan skyldes mange forhold, hvoraf en kan være forskel på afgørelser.

Det ses derimod, at antallet af husspektakler er faldet lidt i Tasiilaq. Det er dog steget i Nanortalik. Disse tal er betydningsfulde, da de viser, hvordan opvækstmiljøet er for mange børn, samt hvordan konflikter løses i hjemmene.

Figur 1. Politiets Årsstatistik, 2016.

Uddannelsesniveau

Uddannelsesniveaulet er generelt lavere uden for hovedstaden Nuuk end i Nuuk. Jo længere væk vi kommer fra de store byer, jo lavere er uddannelsesniveaulet. Dette skyldes mange forhold, men nogle af de vigtigste er afvandringen til de større byer for at få en uddannelse og job, der kræver uddannelse.

Det er en positiv udvikling, at mange unge ønsker at komme tilbage til en uddannelse, hvilket ses ved, at der i begge byer er flere ansøgere, end der er pladser på Majoriaq-skolen. Også Piorsaavik-skolen i Tasiilaq er fuld af elever, der gerne vil i gang med en håndværksmæssig uddannelse. Dette kunne pege på et behov for at øge Majoriaq-skolens kapacitet i begge byer.

Opsamling

Der er forskelle, men også mange fælles vilkår for Nanortalik og Tasiilaq. Vores formål er at se på, hvordan man kan styrke social resiliens netop ud fra de specifikke forhold og betingelser.

I det følgende vil vi beskrive netop det, der kendetegner social resiliens i de to byer, idet der i begge byer er konkrete ressourcer til at styrke børn og unges deltagelse og muligheder. Social resiliens er ikke en abstrakt ressource, men udspringer af konkrete personer og handlinger i en sammenhæng. Måske dette i særlig grad angår små samfund – og måske det hænger sammen med en forståelse af den enkeltes særlige betydning der. Der er enestående resultater af særlige indsatser – enestående forstået som særlige, unikke og overraskende. Det er muligvis styrken i små samfund – at de personlige relationer kan spille så stor en rolle i et helt lokalsamfunds udvikling.

Dette betyder også, at statistikker ofte kan være påvirkede af, at der er så relativt set få mennesker i disse byer. På den anden side giver dette plads til at arbejde helt konkret og direkte med gensidig respekt, tryghed, tillid, beskyttelse, rettigheder, ligeværd, deling, nærvær, at tale åbent sammen og i det hele taget at kunne forholde sig til værdier og refleksioner sammen. Der

er plads til en direkte forpligtende, men samtidig poetisk⁵, forståelse for hinanden i små samfund. Små samfund er store på muligheder.

Tasiilaq

Vi besøgte Tasiilaq i august. I hele perioden var det strålende sommervejr, og der var mange mennesker, der var ude at sejle, især for at fange torsk. Det er dog langt fra alle familier, der har en båd, og mange børn og unge er derfor afskåret fra denne mulighed. En del børn og unge bader i fjeldsøer og i elven, der løber gennem byen.

Vi mødtes med en lang række personer, der på forskellig vis møder børn og unge i en professionel sammenhæng – samtidig med at de næsten alle selv har børn (og mange også børnebørn), og de kender derfor til børn og unges liv i Tasiilaq på mangfoldige måder. Vi talte med unge, både på skolen og på Majoriaq, der er en meget praktisk og kreativt orienteret institution, der har til formål at give meningsfuld beskæftigelse til unge og derigennem hjælpe dem til at påbegynde videre uddannelse eller til at få et job.

Vi mødes med to unge på 14 år. De skal begge starte i 9. klasse. De fortæller, at de unge mest laver sport, teater og dans. Desværre er teatret stoppet, da instruktøren er rejst. De vil gerne have, at der igen laves teater, da der er stor tilslutning til det. Der er flere former for dans. Moderne dans, som en ung mand har stået for, men han er rejst for at starte på en uddannelse et andet sted. Der er også mange børn og unge, der går til folkedans, og der er flere unge trommedansere. De unge laver også kunst og kunsthåndværk under kyndig vejledning. Sport optager mange unge. Der er mange, der løber langrend, dyrker slalom og står på snowboard. Der er en lift og en Pisten Bullmaskine, men ingen snowboard-bane. Om vinteren er der mange børn og unge, der kører med hundeslæde.

I sommerperioden er der børn og unge, der svømmer i søerne tæt ved byen, og mange går tur i fjeldet. De unge fortæller, at det ville være rigtig godt at bygge en kombineret BMX- og skateboardbane – med en kæmpe stor trampolin også, da mange er gode til hoppe i trampolin. De foreslår, at en sådan bane kunne ligge på “juletræspladsen”, da det er samlingsstedet for byens borgere, såvel gamle som unge, som så kunne være sammen der på en god måde.

Der er ganske vist en fodboldbane og en multibane, hvor der bl.a. kan spilles fodbold. Men de voksne kommer og smider de unge ud, når de voksne vil bruge banen – fortæller de to unge. Så ved de unge ikke, hvad de skal fore-

5 Bachelards ide om en poetisk erkendelse er interessant her, idet den poetiske erkendelse netop er, at et enkelt poetisk billede, en enkelt smuk, overraskende poetisk metafor, kan ændre vores opfattelse grundlæggende og vedvarende.

tage sig. De to unge synes, at dette er forkert, og mener, at yderligere en multibane kunne afhjælpe dette problem. Multibanen rummer mulighed for fodbold, volleyball og andre boldspil. Banen ligger centralt i byen lige ved siden af Pilersuisoq, i daglig tale Pisiniarfissuaq. Desuden er legepladser en mangelvare. Lige meget hvad der mangler i byen, så er der aldrig mangel på øl, siger de to unge som en kritik af holdninger, som de synes burde ændres aktivt gennem at vise andre muligheder. De ser de voksnes holdning til fodboldbanen og til øl som udtryk for manglende respekt for andre. De efterlyser mere mellemmenneskelig respekt i stedet for blot at sørge for sig selv.

Hvad musik angår, er der mulighed for at spille på fløjte på skolen. Men generelt er der mangel på et spillested, hvor man kan låne forskellige instrumenter. Der er rigtig mange musikalske børn og unge i Tasiilaq, og de kunne støttes bedre, siger de to unge.⁶

Senere mødte vi tre unge på Piorsaavik. Vi kom i frokostpausen, så der var tomt bortset fra en ung mand, der sad og spillede guitar i et værksted. Værkstedet var fyldt med kunsthåndværk og trækonstruktioner, som de unge havde bygget af genbrugstræ. Den unge mand fortalte, at han er meget glad for at deltage i aktiviteterne, fordi man fik tid til at gøre dem færdige og at det er meningsfuldt. F.eks. havde man bygget hundehuse til byens mange slædehunde, og man havde lavet multibanen færdig. Samtidig var der plads til at spille musik og male billeder på genbrugsplader.

Der kom lidt senere to piger. De tre unge fortæller, at mange unge er rigtig gode til at spille på forskellige musikinstrumenter, men de mangler et spillested og musikinstrumenter. Rigtig mange unge er kreative og vil gerne udtrykke deres kunnen. De er glade for Piorsaavik, fordi det er et godt miljø at være i, da det giver tid til at tænke sig om, med hensyn til hvad man vil. De tre unge var åbne og afslappede i dialogen. Vi hilste derefter på en af værkstedsformændene og en større gruppe af deltagerne – hvor vi mødte den samme imødekommenhed.

Senere talte vi med lederne af henholdsvis Piorsaavik og Majoriaq. Lederen af Piorsaavik fortalte om de pædagogiske værdier og principper, der anvendes i samarbejdet med eleverne. Det overordnede mål er at styrke elevernes selvtillid, især deres tillid til at kunne opnå gode resultater. Mange af eleverne har oplevet en række nederlag i skolens boglige fag, men de har samtidig en række andre kompetencer. Og der er noget, de har lyst til. På Piorsaavik starter man med at tale om, hvad de er gode til, og hvad de har lyst til. Man taler om de resultater og færdigheder, de har opnået inden for disse områder – og om, at de således kan rigtig meget, der er både brugbart og energifyldt. Der tales derefter om, hvad eleven gerne vil arbejde med, og der gives muligheder inden for rammerne af Piorsaavik. Ved aktiviteterne gives der vejledning i – og tid til at færdiggøre – opgaverne. Eleverne ser

6 På grund af dette gav projektet Siunissaq uagut pigaarput musikinstrumenter for 60.000 kroner til det nye ungdommens kulturhus, der i sig selv er udsprunget af projektet.

derved, at det er muligt at opnå resultater af en høj kvalitet. De er samtidig i et miljø, hvor der samarbejdes. Derved undgås mobning og nedgørelse af hinanden. Der arbejdes med en anerkendende pædagogik. Lederen fortæller, at hvis en ung møder op mandag med vældige tømmermænd efter weekenden, anerkendes det, at han/hun er mødt frem, men i nogle tilfælde opfordres eleven til at gå hjem og sove hele dagen og derefter komme frisk næste dag. Dette ser ud til at have en forebyggende virkning, idet hyppigheden af tømmermænd falder markant igennem forløbet.

På Piorsaavik er man meget opmærksomme på mulighederne for at kunne hjælpe de unge i gang med projekter, der kan føre til indtjening på sigt, enten som selvstændig eller i form af jobmuligheder. Denne ide ligger tæt op ad tanken om socialøkonomiske virksomheder – der kombinerer social bæredygtighed og økonomiske indtjeningsmuligheder.

Ud af mange møder skal der nævnes et møde med to lokale lærere, der begge deltager en arbejdsgruppe, der ønsker at skabe flere aktiviteter for unge. De har startet en madklub, Kialiit (Sneuglerne, svarende til Natteravnene) og andre fritidsaktiviteter inden for musik, sport og hundeslædekørsel. Det er en udfordring at blive ved med at finde frivillige nok til alle aktiviteterne, fortæller de. En af hovedideerne for arbejdsgruppen er på den baggrund, at de unge selv skal være aktive i at skabe og gennemføre aktiviteter, og at de voksne skal være backup for dem.

På baggrund af de mange møder så vi, at der er stor interesse for at iværksætte sportsaktiviteter samt aktiviteter inden for musik og teater. Hos både de unge og de voksne mødte vi et interessant forslag om at anvende trommedans som udtryksmiddel. Begrundelsen for dette var, at det er en meget kropslig måde at udtrykke følelser på. Gennem disse udtryk kan man skabe en umiddelbar følelsesmæssig genkendelse hos tilhørerne, idet disse kan blive kede af det, bange, triste, vrede og glade af at lytte. På skolen fortalte en gruppe grønlandssprogede lærere, at en stor del af eleverne oplever vold og overgreb enten mod dem selv eller andre, og de kan – af følelsesmæssige og sociale grunde – have svært ved at udtrykke sig sprogligt omkring dette. Det kan da udvikle sig til hemmeligheder og sorg og vrede. Det kan føre til, at disse elever reagerer med eksplosiv vrede og aggression mod andre (eller mod sig selv) – måske endda på mindre foranledninger. Igennem trommedansen kan der gives udtryk for mange af disse følelser, før de skaber sociale konflikter, der skader barnets eller den unges muligheder i skolen og i andre sammenhænge. Trommedansen ses som en mulighed for en verbal, men også kropslig og visuel måde, at udtrykke følelser og forståelser på. Trommedansen er et socialt konfliktløsningsredskab på en dybere måde end blot ved at være en sangdyst – idet det er en kunstnerisk måde at kunne give udtryk for følelser og gøre disse socialt genkendelige og fælles på. Østgrønland og Qaanaaq er de områder, hvor trommedansen er blevet holdt i live, og hvorfra den nu hentes til det øvrige Grønland som en særlig kunstart. Gennem trommedans (også kombineret med kropslig, visuel, verbal historiefor-

tælling) kan en del af den eksplosive aggression hos børn og unge ledes ind i mere socialt konstruktive baner. Samtidig kan det bemærkes, at befolkningen i Tasiilaq by og bygder er et oprindeligt folk i henhold til FN's konvention om beskyttelse af oprindelige folks rettigheder. I FN's strategi for bæredygtig udvikling har hensynet til oprindelige folk medført, at der er føjet kulturel bæredygtighed til den økologiske, økonomiske og sociale dimension af bæredygtighed. Trommedansen er en del af den kulturelle bæredygtighed, idet det er en kulturel måde at udtrykke sig på, der er udsprunget af de særlige sociale udfordringer, som befolkningen i små tætte samfund har.

Det samme gælder storytelling, idet netop fortællingen som social hukommelse vedrørende værdier er særdeles velkendt i Tasiilaq. Fortællingen er oftest meget kropslig og visuel og skaber en fælles stemning og indsigt, men den er jo netop også i selve sin form symbolsk. Mange af de gamle fortællinger fortæller om sociale værdier (f.eks. at behandle forældreløse ordentligt og ikke at være ond mod andre). De skaber samtidig en fortættet stemning, hvor man sammen får fælles oplevelser og følelser (at grine og være glade, at sørge, at forundres etc.). Fortællingen kan skabe en fælles indsigt, uden at den udtrykkes direkte. Den udtalte enighed er vigtig. Og netop derved kan meget svære emner tages op gennem fortællingen. Der var et stort ønske om at inddrage lokale fortællere, men også en åbenhed for at lære nyt.

Ved mødet med familiecentret fik vi at vide, at der er brug for flere praktiske aktiviteter for de udsatte familiers børn og unge. Der havde været planer om at anskaffe et hundespand til centret, men pasningen af dette var et problem. Især helheden af fysisk udfoldelse, kunst og kendskab til rettigheder blev anset som en god basis for at danne en aktiv ungdomskultur, der er en aktiv og konstruktiv medspiller i udviklingen af byen som et trivselsrum for alle.

Mange gav netop udtryk for et ønske om at placere aktiviteterne for de unge inde i byen, således at der kunne dannes fælles aktive og demokratiske byrum for alle aldre. Det demokratiske består i alles lige adgang – på trods af forskellige forudsætninger. Det er med til at skabe tillid mellem folk, opbygge et socialt miljø og knytte folk sammen i værdifuldt samvær.

Alle, vi talte med, fortalte os, at det var betydningsfuldt at møde alle, især de unge, på en anerkendende måde. Dette er vigtigt, fordi det styrker børn og unges selvtillid og tro på, at de kan nå deres mål. Det er vigtigt at lytte til de unges egne visioner og ønsker. Det er i Tasiilaq som i hele Grønland en stor udfordring, at en stor del af en årgang ikke fortsætter uddannelsen efter endt skolegang. Lærerne på skolen gav udtryk for, at man ofte måtte lade vrede elever være lidt i fred og mere opmuntre end at forsøge at tvinge dem til deltagelse. Dette kan ses som en begyndende formulering af en særlig (øst) grønlandsk pædagogik, der kombinerer det anerkendende i tilgangen med en opmærksomhed på, hvordan udsathed for overgreb og oplevelse af magtesløshed og krænkelser viser sig i børns adfærd – og hvordan det kan imødegås gennem tilrettelæggelsen af skolens miljø. Der er også stor opmærksomhed

på, at eleverne kan motiveres gennem forskellige metoder, der omfatter sprog, kropslig udfoldelse, kreative processer og samarbejde. Det blev af nogle nævnt, at nogle af eleverne lægger særlig vægt på at lære færdigheder og dermed få en kompetence. En lærer nævnte, at mange elever lærer ved at se og derefter prøve selv i praksis. I det hele taget blev visuelle metoder nævnt som et godt middel i læring.

Nanortalik

Efter storm i Nuuk og tåge i Qaqortoq kom vi frem til Nanortalik, der lå i strålende solskin. Byen med de mange blå, røde, grønne og gule træhuse og den lange havnefront er venlig og overskuelig. Der var en behagelig lugt af hav og tang, over os skreg mågerne, og der stod en frisk, men lun brise ind fra havet. Folk hilste venligt på gaden, og alle, vi opsøgte, gav sig god tid til at tale med os og gav grundig og engageret viden om byens udfordringer med at skabe et levende miljø for børn og unge. Vi mødte mange engagerede mennesker i denne lyse og solbeskinnede by ved havet. Syd fra blæste en frisk, havsalt vind, der havde rejst over åbent hav hele vejen fra Antarktis. Den gav glæde, styrke og åbenhed.

Ved mødet med mange mennesker i Nanortalik hørte vi om glæden ved at vokse op i Nanortalik og om ønsket om at blive der, fordi man er glad for trygheden og nærheden i byen. Det er et godt sted at vokse op – men de fortalte også, at der er for få aktiviteter for børn og unge. De fortalte om den tristhed, der kommer sig af, at byen er under affolkning. De fortalte, at manglen på jobs er en meget væsentlig hindring for de unges udviklingsmuligheder. Jobsituationen er usikker, men alligevel bliver cirka en tredjedel af hvert års afgangsklasse fra Majoriaq-skolen i Nanortalik. Der er begrænsede muligheder for jobs, og netop derfor er det vigtigt at åbne muligheder for meningsfulde og udviklende aktiviteter. Disse aktiviteter skal involvere børn og unge og give dem mulighed for aktiv deltagelse og medbestemmelse, så de får vedvarende kompetencer ud af at deltage i dem. Aktiviteterne må være spændende i sig selv, men især skal de kunne styrke børn og unges oplevelse af at være gode til noget og dermed give dem selvtillid, da det vil kunne styrke dem i deres videre udvikling både i Nanortalik og andre steder. Forslag til sådanne aktiviteter omfattede at skabe et område i byen med en badesø og en multibane i et tidligere stenbrud. Området er nu ved at blive omkranset af byen. Det blev foreslået, at børn og unge kunne deltage i fjernelsen af farlige sten fra søens bund og i at gøre området omkring søen til et attraktivt område at opholde sig i, både for børn og unge og for forældre og bedsteforældre og andre borgere. Ideen var at opbygge et område med en udendørs badeanstalt (i stedet for en meget dyr svømmehal). Man kunne anvende stenbruddet til at lave en multibane til sport og leg samt en klatrevæg på bruddets sider (som på de højeste steder er op til seks meter). På

multibanens gulv kunne der endvidere løbes på rulleskøjter, og om vinteren kunne den omdannes til skøjtebane ved at blive dækket med et tyndt lag vand). Området ligger centralt i byen, under 100 meter fra fritidsklubben (der er i et stort og rummeligt kulturhus på en bakkekam med udsigt over byen til begge sider). Langs den ene side af området ligger en række toetagers boligblokke med mange børnefamilier. Området er inden for kort gåafstand fra hele byen. De så ideen om at lade unge stå for opbygningen og driften af disse områder som en form for andelsvirksomhed som god og som en mulighed for at tænke jobmuligheder på en ny måde.

De sagde, at fotos og storytelling er gode til at give unge mulighed for at udtrykke sig på måder, der ikke kun er verbale, men også kropslige og visuelle. Der har i flere år været styrkende gruppeforløb (rådgivning) med grupper af unge. Forløbene bestod af en række møder, hvor man begyndte med at synge sammen. Derefter var der mulighed for at tale om det, der gik én på, og få det delt med de andre unge. Efter denne del var der en del, der handlede om at skabe glæde og at more sig sammen ved hjælp af humor. Der afsluttedes med fælles sang, og man skiltes med en følelse af lettelse, samhørighed og glæde.

Politiet fortalte, at de kaldes ud til en del trusler om selvmord blandt unge. Endvidere anmeldes der en del vold. Der anmeldes også vold af relativt ufarlig art. Dette tyder på en høj grad af parathed til at anmelde vold samt en høj grad af tiltro til politiet. De foreslog på den baggrund, at der med fordel kunne arbejdes præventivt med fredelig konfliktløsning blandt børn og unge, således at de kunne bruge denne kompetence både nu og senere i livet. I familiecentret fortalte medarbejderne, at det er godt at bruge en kombination af sport, kunst, fælles byrum og kompetenceudvikling, idet alle familier og unge derved vil kunne deltage, uden at nogen af dem bliver set som "udsatte", men at alle i stedet for blot er sammen om at opleve gode aktiviteter og at have det sjovt sammen. Også en børne- og ungekultur kan opbygges på denne måde omkring fælles aktiviteter med sport, fotos, kunst, fortællinger, der danner en helhed og kan give grobund for kreative ideer hos de unge til at skabe sig et godt liv og mulige erhvervs muligheder.

Overvejelser

Som nævnt ovenfor er vores primære formål ikke at sammenligne Tasiilaq og Nanortalik. Der er forskellige forudsætninger, historier og muligheder. Alligevel er det tankevækkende, at der er mange fælles punkter i visionerne om, hvordan man kan støtte de unge i de to byer. Man har et ønske om (1) flere aktiviteter, hvor man kan bruge og lære kompetencer på en aktiv måde, (2) demokratiske byrum, hvor man respekterer hinanden, (3) at bruge kreative metoder, både sproglige og andre former for kunstneriske udtryksformer, til at udtrykke følelser og tanker, (4) samarbejde og gensidig respekt, så deltagelse og bidrag sker ud fra egne ønsker i stedet for gennem tvang, (5) aktiviteter, der giver selvtillid og en følelse af at kunne nå det, man gerne vil,

(6) gensidig anerkendelse i stedet for nedgørelse, (7) gode metoder til fredelig konfliktløsning, da bevidstheden om retfærdighed og social retfærdighed generelt er høj, (8) at der skal skabes lighed ved at se alle som ligeværdige og lige gode medborgere, (9) mulighed for at opleve nærhed især ved at grine og have det sjovt sammen, og (10) mulighed for at kunne tale åbent om glæder og sorger i livet og blive mødt med empati.

Dette kunne sammenfattes i en teori om, at projekter, der vil fremme social resiliens sammen med unge i Grønland, med fordel kan være:

1. Praktiske aktiviteter, der giver mulighed for aktiv udfoldelse og læring
2. Tillidsfulde relationer, hvor man respekterer hinanden
3. Forskellige former for kreative metoder, der omfatter både sprog, kropslig udfoldelse og synlighed
4. Samarbejde, frihed og respekt
5. Aktiviteter, der giver succesoplevelser og dermed selvværd og selvtilid
6. Gensidig anerkendelse
7. Dialog og løsning ved konflikter
8. Ligeværd
9. At have det sjovt sammen og grine godt og derved opleve nærhed
10. At kunne tale åbent om sorger og glæder på en tryk måde, hvor man mødes med empati.

Denne liste kan videreudvikles, men giver et godt overblik over den indsigt, som folk i Tasiilaq og Nanortalik formidlede til os ved vores besøg. Disse ti overvejelser – principper eller gode råd – dannede derefter alle udgangspunkt for udarbejdelsen og gennemførelsen af projektet Siunissaq uagut pigaarput. Disse gode og brugbare indsigter kom fra mennesker dybt engageret i de to lokalsamfund og blev derfor selve den praktiske filosofi i projektet.

Vi vil nu sammenligne dette projekt med andre projekter i Grønland for at undersøge, om vi kan formulere en teori om, hvad der kan ses som virksomt i disse. Dette er en teori, men den er forankret konkret og i praksis.

Vi vil inddrage familieklassen i Nuuk og projekt Paamiut Asasara og sammenligne med projekt Siunissaq uagut pigaarput.

Vi vil først gengive en tabel, som vi lavede, for at opsummere, hvad der ifølge deltagerne i familieklasserne fungerer i arbejdet med at skabe konkrete løsninger. Familieklasserne er et projekt, der er startet i Nuuk af Rita Thomsen, der derefter har bidraget til at udbrede dem til en række byer i Grønland, herunder Sisimiut, Maniitsoq og Tasiilaq. Resultatet af en interviewundersøgelse med de deltagende forældre var, at de fandt følgende processer i projektet hjælpsomme og virkningsfulde til at skabe løsninger (tabel 10 er gengivet efter Berliner, Thomsen, Toftgaard Rossen, Jensen & Sonniks, 2017).

Type	Indhold
Handlinger	Øvelser, der skaber tryghed, og øvelser, der skaber refleksion
Fælles latter	At more sig sammen som grundlag for tryghed
Egen lyst (mål)	Der arbejdes ud fra egne mål om, hvad man gerne vil opnå, dvs. har lyst til at kunne
Fælles refleksion	Man "ser sig selv med andres øjne" ved at lytte til hinandens tanker om ens families dynamik samt selv dele egne tanker med andre og på den måde tænke sammen
Anerkendelse	Der bruges positive reformuleringer
Løsninger (opløsninger)	Der fokuseres på (op)løsninger gennem reformuleringer af problem og kontekst
Dialog	Der læres sammen ved at lytte til mangfoldigheden – uden diskussioner og kritik
Tryghed og tillid	Anerkendelse, (op)løsningsorientering og fælles refleksion
Frivillighed	Familieklassen er et tilbud
Tolerance/diversitet	Der er plads til alles bidrag til forståelser og løsninger
Ligeværd	Alle anerkendes og genkendes som elever og forældre
Praktisk håb	Tro på, at man kan nå realistiske mål
Nærhed/tæthed	At møde hinanden som forældre med kærligheden til sine børn
Succesoplevelser	Fælles refleksion over de gode fremskridt, der gøres
At dele	At dele erfaringer, forståelser og løsninger

Tabel 10: Forældrenes opfattelse af det hjælpsomme og virkningsfulde i familieklassen.

Vi genfinder her de ti punkter fra undersøgelserne i Tasiilaq og Nanortalik. Vi vil nu se på et andet resultatrigt projekt i Grønland, nemlig Paamiut Aasara.

Projekt Paamiut Aasara blev formuleret og gennemført af en lokal styregruppe i Paamiut. Det varede fra 2008 til 2012 (se Berliner, Larsen & de Casas Soberón, 2012). Her ser vi på, hvad borgere i byen lagde vægt på i interviews. En kvantitativ evaluering viste, at antal husspektakler faldt med 47 % i løbet af projektets første år og stadig er på dette lavere niveau. Netop i det lys er det vigtigt, hvad deltagerne fandt betydningsfuldt for projektets resultater for derigennem at kunne lede efter forklaringer på det store fald i husspektakler.

For det første var det vigtigt for deltagerne, at man ikke var tvunget til at deltage, men at man kunne deltage på mange forskellige måder og i forskelligt omfang. Dette punkt kan vi kalde *frihed* til at deltage og bidrage med egne ønsker og ressourcer til projektets gennemførelse, når man har lyst og mulighed for det. Det andet punkt er, at projektet var bygget på fælles *visioner* om det gode liv. Disse visioner var formuleret ved fællesmøder i byen. De kom inde fra byen og var derfor forankret der. Det tredje punkt er, at projektets aktiviteter alle var rettet mod fælles *handling*, hvor man gjorde noget sammen, f.eks. fælles spisninger, fælles sommerskole med jagt og fiskeri, fælles kulturudøvelse. Der var en vedvarende mulighed for at formulere aktiviteter, der kunne indgå i projektet – og til at projektet støttede disse

økonomisk og praktisk. Det fjerde punkt er, at projektet blev bygget op omkring og fortløbende forstået igennem egne *begreber*. Der blev skabt en teori om projektet undervejs gennem aktionsforskning, således at projektets teori var forankret i lokalsamfundet og dermed bæredygtig. Projektet var, for det femte, baseret på *værdier*, hvoraf den første var respekt for andre mennesker, dyrene, maden, omgivelserne og redskaberne. Det sjette princip var *lighed*, i form af at alle har lige ret til at deltage og netop til at deltage på den måde, som de ønsker at deltage på. Alle deltagere har også selv mulighed for at invitere andre med. Det er på den måde et system uden hierarkisering og forskel mht. menneskelig værdi. Der er ingen udsatte, der er ingen forkerte, der er ingen, der ses som mindreværdige – alle har lige ret til og adgang til projektet. Det syvende princip er, at man skal kunne tale åbent og med tillid om også det svære i livet. Den *åbenhed* er meget betydningsfuld i projektet, idet man derved ønskede at komme ud over tabuer, fortællinger og stiltiende accept af krænkelser, der ikke skulle accepteres. Målet var i stedet at kunne dele bekymringer sammen på en tillidsfuld og tryk måde – som det f.eks. blev praktiseret i familiecentrets mange flerfamiliekurser. Endelig blev hele projektet set som en fælles *læringsproces* i form af en fælles udviklingsproces, hvor man prøvede sig frem og fortsatte med det, der gav løsninger. Projektet byggede på alt det, der *virkede* både før og i løbet af selve projekts gennemførelse. På den måde var projektet *løsningsorienteret*.

Til sidst i denne diskussion vil vi se på de foreløbige resultater af projekt Siunissaq uagut pigaarput (Fremtiden tilhører os) – der blev formuleret på baggrund af den viden, vi fik ved at besøge Tasiilaq og Nanortalik. På den måde kan man sige, at det er en cirkelslutning at sammenligne selve projektets arbejdsform med den viden, der inspirerede til det. Men over for dette kan man argumentere for, at dette netop er den rigtige måde at evaluere et projekt på i et aktionsforsknings-perspektiv, idet en evaluering da lige netop handler om at undersøge, hvorvidt et projekts form er tro mod de lokale indsigter, det bygger på.

I projektet Siunissaq er der mange kunstneriske og visuelle aktiviteter (se www.siunissaq.gl), der danner en helhed sammen med de fire psykosociale workshops, som vi vil præsentere her som de beskrives i projektet:

Workshop 1: at kende egne og andres følelser

I denne workshop arbejdes der gennem kreative og aktive metoder med at kende, genkende og kunne udtrykke egne følelser samt at kunne genkende andres følelser. Dette øger muligheden for at kunne støtte hinanden i svære situationer samt at kunne foregribe selvmord og selvmordstanker ved i tide at være opmærksom på egne og andres reaktioner. Ved at forebygge voldsomme konflikter gennem at kunne kontrollere sine følelsesmæssige reaktioner skabes dialog og mestring – som er det modsatte af vrede, fortvivelse og selvmord. Der arbejdes derfor i workshoppen med at udvikle gode måder at håndtere følelser på, f.eks. vrede, forladthed, generthed og at være ked af

det, når man møder dem – både hos sig selv og hos andre. Der arbejdes også med, hvordan man kan holde fast i konstruktive følelser hos sig selv og sammen med andre. I aktiviteterne bruges masker, fotos, ord, billeder, teater, plancher, fortællinger m.v..

Workshop 2: køn, krop og seksualitet

Omsorgssvigt, oplevelse af vold i hjemmet samt mobning kan ofte føre til risikoadfærd i form af vold og mange seksuelle kontakter samt jalousi inden for seksuallivet. Seksualiteten er jo både en kilde til stor glæde, nærvær og kærlighed mellem mennesker og en årsag til seksuelle overgreb, voldtægter, uønskede graviditeter, aborter, kønssygdomme, jalousi og vold. Alt for mange unge oplever de negative sider af seksualiteten. Alt for mange unge har kun et lille kendskab til deres krops funktioner samt til, hvordan de kan beskytte sig selv mod ubehagelige oplevelser. Hvis éns selvværd er lavt, og man har svært ved at genkende egne og andres følelser, samt at man er bange for at sige sin mening, så er man i øget risiko for at blive udsat for seksuelle overgreb og misbrug.

Workshoppens formål er, at de unge bliver rustet til at passe på sig selv og andre, så man ikke risikerer at blive udsat for seksuelt misbrug eller udsætter andre for det. Der arbejdes med at øge kendskabet til de seksuelle og reproduktive rettigheder for derigennem at kunne styrke gensidig støtte, respekt og tryghed med særligt fokus på det seksuelle, idet en meget stor del af volden i Grønland er seksuel vold. Der arbejdes med kønsroller og lige rettigheder for kvinder og mænd. I aktiviteterne bruges plancher, skulpturer, drager, uroer, plakater, tekster, tegninger og fortællinger.

Workshop 3: at skrive historier, der giver trivsel og styrke til den enkelte og til fællesskabet

Denne workshop bruger de unges historier til at styrke fælles refleksion og konstruktive følelser hos én selv og i fællesskabet. Der bliver taget afsæt i at kunne fortælle mangfoldige historier om sig selv, de andre og livet i det hele taget, så man ikke låses fast i blot én historie. Der arbejdes aktivt med billeder og tekst, portrætter med historieskrivning som en måde af skabe dybde og udsyn over livet på og dermed at reflektere over de værdier, der betyder noget for én og i gruppen. Der fokuseres på aktivt at styrke respekten, tilliden og trygheden mellem deltagerne – områder, som de unge i hele Grønland ser som meget betydningsfulde for at få et godt liv med resiliens og trivsel.

Workshop 4: fredelig konfliktløsning

Denne workshop fokuserer på at kunne håndtere konflikter på en fredelig måde, så der kan opstå en konstruktiv dialog uden vold, men uden at undgå konfliktens indhold (idet konfliktskyhed sjældent løser konflikter på en brugbar måde i dag). Der tages afsæt i gode erfaringer med fredelig konflikt-

løsning, fælles værdier, at turde udtrykke sig og at kunne lytte til andre, at kunne holde fast i værdier og at kunne komme ud af aktuelle konflikter, herunder af voldelige relationer. Der bruges aktive metoder, tegninger, fotos, teater, egne videoer, aktive præsentationer, gensidige interviews og interviews af borgere i byen om værdier. Der arbejdes direkte med konkrete og aktuelle konflikter i de unges liv for sammen at finde fredelige, holdbare løsninger på disse.

De fire workshops er blevet evalueret kvalitativt gennem de unge deltageres udsagn ved afslutning af hver enkelt workshop. Der blev f.eks. sagt om den første workshop: *Det var godt at høre om de andres følelser, fordi de føler det samme som mig, også selvom vi ikke er vant til at tale om det.* Om den anden workshop: *Det var lidt svært at skulle tale om alt dette med sex helt åbent. For mig var det lidt svært. Men det var sjovt at lave figurer i model-lervoks, fordi så kom vi til at grine. Vi grinede helt vildt. Nogen lavede så meget sjov, at vi grinede hele tiden. Og: Jeg kunne godt lide det om kvinders og mænds rettigheder. Det var godt at tænke over. Vi er bare forskellige kroppe, men vi har de samme rettigheder.* Om den tredje: *Jeg lærte meget om, hvordan vi kan bruge forskellige historier til at huske oplevelser, som vi har haft. Og hvordan vi kan bruge det til at huske mere, også gode oplevelser fra mit liv.* Om den fjerde: *Det var sjovt at lave videoer med folk i byen. Vores videoer blev rigtig gode, synes jeg. Jeg kunne godt lide at lave dem og at lytte til de gamle, som vi snakkede med.*

Endvidere kan workshopperne evalueres ud fra kvaliteten af de produkter, der skabes af de unge i løbet af dem. Der er her tale om bøger, om videoer, om plancher med refleksioner og ideer til måder at håndtere følelser på og om skrevne historier. Produkterne er med til at skabe en vedvarende refleksionsproces, som blandt andet viser sig ved, at de unge henviser til dem ved de følgende workshops og fortæller om, hvordan de giver viden og indsigt til at skabe et støttende socialt netværk.

De unge fortæller, at det var godt at grine sammen, at lave aktiviteter, hvor man skulle bruge sig selv aktivt, at være kreative, at få mulighed for at tale åbent med hinanden, at kunne forholde sig til følelser gennem masker, fotos og historier, at samarbejde om at finde løsninger, at blive lyttet på, at anerkende hinanden, og at alle kunne være med. De fortæller, at det var godt at være sammen på en tryk måde, hvor man følte sig respekteret. Det gav en oplevelse af succes ved, at det, man bidrog med, blev værdsat og anerkendt, fortæller de unge.

Vi vil nu sammenligne processerne i de tre projekter for at finde et muligt mønster i dem.

	Familieklassen på Kangillinnuit Atuarfiat	Paamiut Asasara	Siunissaq uagut pigaarput
Handlinger	Aktiviteter af forskellig type – som skaber tryghed, og som skaber refleksion	Mange forskellige typer af aktiviteter med mulighed for aktiv deltagelse	Visuelle, sproglige og fysiske aktiviteter
Fælles latter	At more sig som grundlag for tryghed	At more sig sammen på en tryk måde	At more sig sammen på en tryk måde
Egen lyst (mål)	Ud fra egne mål om, hvad man gerne vil (har lyst til at kunne)	Mål og visioner formuleret indefra: hvad man gerne selv vil	At arbejde med emner, der er lystfyldte og engagerende, f.eks. seksualitet, fortællinger m.v.
Fælles refleksion	Fælles refleksionsrum: “at se sig selv med andres øjne”	Fælles refleksionsrum ved årsmøder, ved flerfamilierådgivning, ved fælles evalueringer	Fællesskab, at skabe noget sammen og reflektere over det
Anerkendelse	Anerkendelse gennem positive reformuleringer	Afsæt i fælles værdier	Anerkendelse af, at de unge er eksperter på deres eget og fælles liv
Løsninger	At der fokuseres på løsninger/ veje – gennem reformuleringer	Konkrete tiltag som løsninger: mødregrupper, familiegrupper m.v.	Fokus på ressourcer og alternative fortællinger, der skaber løsninger
Dialog	At lære sammen ved at lytte på mangfoldigheden og skabe konsensus gennem flerheden	At have rum for forskellige fortællinger og forslag	At lære gennem helheden af forskellige fortællinger, der kan skabe en overordnet forståelse af helheden
Tryghed og tillid	Tryghed gennem anerkendelse og respekt	Tro på, at man kan få det til at lykkes sammen	Direkte erfaringer med at skabe tryghed og tillid i gruppen
Frivillighed	Frivillighed – tilbud	De, der har lyst, kan deltage	Frivillig gensidig støtte
Tolerance	Tolerance – plads til alles bidrag til forståelser og løsninger	Man kan deltage på forskellig måde og i forskelligt omfang	At der bygges på rettigheder, herunder også de seksuelle og reproduktive rettigheder
Ligeværd	Fællesskab – genkendelighed	Alle kan deltage på samme præmisser	Rettighedsbaseret tilgang – lige rettigheder for alle

Praktisk håb	Tro på, at man kan (praktisk håb)	I praksis at vise de værdier, som projektet bygger på og vil styrke yderligere	At skabe noget smukt sammen i gruppen gennem samarbejde, anerkendelse og engagement
Nærhed/tæthed	At møde hinanden som forældre i kærligheden til sine børn	Følelsesmæssig tæthed ved koncerter, fællesspisninger, gruppeforløb m.v.	Følelsesmæssig tæthed omkring at fortælle om oplevelser, om følelser og om det, man holder af
Succesoplevelser	At have konkrete succeser sammen i klassen	At se gode resultater af egne aktiviteter	At opleve samarbejde om at nå gode resultater
At dele	At dele erfaringer og derved lære sammen	At dele viden, erfaringer og kunnen for at styrke hinanden og fællesskabet	At dele viden, billeder, oplevelser, kunnen og fortællinger for at styrke hinanden og fællesskabet

Tabel 11. Korrespondancer mellem de tre projekters aktiviteter.

Vi ser, at man i disse aktiviteter ikke udpeger nogen som svage, udsatte, mindreværdige, forkerte – og som derfor skal hjælpes, disciplineres, tilrettes, behandles. Man ser deltagernes handlinger som forsøg på at finde løsninger. Man kritiserer ikke, ingen vil have ret eller tvinge andre til deltagelse. Der skabes dialog – og ikke diskussioner. I det følgende har vi lavet en – måske unødvendig – opstilling af processer, der egentlig ikke er modstillinger, men som har forskellig effekt på at skabe løsninger. Denne opstilling er for at vise, at de tre nævnte projekter alle anvender processer fra venstre side af tabellen.

Hvad der beskrives som skabende ønsket forandring	Hvad der kan blokere for resultater
Handlinger	Beskrivelser løsrivet fra handling
Fælles latter	At grine af hinanden
Egen lyst (mål)	Udefra definerede behov og mål
Fælles refleksion	På forhånd fastlagt teori og forståelse
Anerkendelse	Stemplende, negative beskrivelser af bestemte personer eller grupper (som f.eks. “udsatte”)
Løsninger	Problemfokusering
Dialog	Diskussion og kamp om “sandheden”.
Tryghed og tillid	Konkurrence, udnyttelse og objektivisering af hinanden (som f.eks. “målgruppe”)
Frivillighed	Tvang og disciplinering
Tolerance/plads til forskellighed	Ensretning
Ligeværd	Hierarkier og ulighed

Praktisk håb	Fastlåsende fortællinger om det, der er svært (f.eks. "det er et langt, sejt træk")
Nærhed/tæthed (empati og samhørighed)	Eksternt definerede mål for samvær

Tabel 12: Forandringskabende processer.

Til sidst kan vi afslutte med at konkludere, at disse projekter i høj grad matcher lokale ønsker til måder at styrke unge på i Nanortalik og Tasiilaq, nemlig

Ønsker til måder at styrke de unge på – i Tasiilaq og Nanortalik	Processer i de tre projekter
Praktiske aktiviteter, der giver mulighed for aktiv udfoldelse og læring	Handlinger Refleksion
Tillidsfulde relationer, hvor man respekterer hinanden	Tryghed og tillid
Forskellige former for kreative metoder, der omfatter både sprog, kropslig udfoldelse og synlighed	Handlinger Refleksion
Samarbejde, frihed og respekt	Tolerance Frivillighed Egen lyst og egne mål
Aktiviteter, der giver succesoplevelser og dermed selvværd og selvtilid	Anerkendelse Praktisk håb
Gensidig anerkendelse	Anerkendelse
Dialog og løsning ved konflikter	Dialog Praktisk håb Løsninger
Ligeværd	Ligeværd
At have det sjovt sammen og grine godt og derved opleve nærhed	Fælles latter Nærhed/tæthed og empati
At kunne tale åbent om sorger og glæder på en tryk måde, hvor man mødes med empati	Nærhed/tæthed og empati

Tabel 13: Lokale ønsker og projekter.

Disse processer væver sig sammen i et komplekst mønster, der kan skabe en fælles udviklingsvej mod en særlig form for social resiliens i de to byer. Denne sociale resiliens bygger på fælles aktiviteter, på at opbygge gensidig tillid og tryghed og dermed øge de unges selvtilid. I den sociale resiliens er gensidig anerkendelse på trods af forskelligheder betydningsfuld, idet den skaber øget lighed på et menneskeligt og socialt plan. Den sociale resiliens fordrer fælles oplevelser med nærhed og tæthed, men den fordrer også, at man kan forholde sig til sine relationer og dermed gøre dem trygge og forståelige. Social resiliens bygges op omkring dialog, aktiv deltagelse, medbestemmelse, egen lyst og frivillighed samt respekt for hinanden. Det er den sociale og menneskelige side af social resiliens i de to byer. Den findes al-

lerede i høj grad og kan derudfra styrkes og bredes ud til at omfatte alle i byerne.

REFERENCER

- Allenby, B., & Fink, J. (2005). Toward inherently secure and resilient societies. *Science*, 309(5737), 1034.
- Bachelard, G. (2014). *The Poetics of Space*. New York: Penguin Books.
- Balibar, E. (2014). *Equaliberty – Political Essays*. Duke University Press Books.
- Balibar, E. (2015). *Citizenship*. Cambridge: Polity Press.
- Balvig, F. (2015). Kriminalitet og retsbevidsthed – i Grønland. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab*, 102(1), 7-78.
- Berliner, P., Thomsen, R., Toftgaard Rossen, R., Jensen, L., & Sonniks, M. (2017). Familieklasser i Nuuk – en problemopløsende praksis. *Grønlands Kultur- og Samfundsforskning*, 17(1), 155-168.
- Berliner, P., & Sonniks, M. (2016). Fra lukket til åben dialog: udviklingsmuligheder for socialt arbejde i Grønland. *Uden for Nummer*, 33(2), 16-25.
- Berliner, P., Larsen, L.N., & de Casas Soberón, E. (2012). Case Study: Promoting community resilience with local values – Greenland's Paamiut Asasara. In M. Ungar (Ed.), *The Social Ecology of Resilience* (pp. 387-399). New York: Springer.
- Bjerregaard, P. & Aidt, E.C. 2010. *Levevilkår, livsstil og helbred. Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2009*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Chandra, A., Acosta, J., Howard, S., Uscher-Pines, I., Williams, M., Yeung, D., Garnett, J., & Meredith, L.S. (2011). *Building Community Resilience to Disasters: A Way Forward to Enhance National Health Security*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Chandra, A., Acosta, J., Meredith, L.S., et al. (2010). *Understanding Community Resilience in the Context of National Health Security: A Literature Review*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Cox, P. (2012). Complexity science: Understanding research processes and improving research practice. *Journal of Social Service Research*, 38(5), 582-590.
- Follesø, R., Neidel, A., & Berliner, P. (2016). Unge på vej: netværk, deltagelse og lokalsamfund. I T. Wulf-Andersen, R. Follesø & T. Olsen (red.), *Unge, udenforskab og social forandring: nordiske perspektiver* (pp. 165-185). Frederiksberg: Frydenlund Academic.
- Kovach, M.E. (2009). *Indigenous Methodologies: Characteristics, Conversations, and Contexts*. University of Toronto Press.
- Laugrand, F., & Oosten, J. (2015). *Hunters, Predators and Prey: Inuit Perceptions of Animals*. New York/Oxford: Berghahn Books.
- Stevens, I., & Cox, P. (2008). Complexity theory: Developing new understandings of child protection in field settings and in residential child care. *British Journal of Social Work*, 38(7), 1320-1336.
- Stevens, I., & Hassett, P. (2007). Applying complexity theory to risk in child protection practice. *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 14(1), 128-144.
- Stevenson, L. (2014). *Life Beside Itself: Imagining Care in the Canadian Arctic*. University of California Press.
- Tester, F.J., & Irniq, P. (2009). Inuit Qaujimaqatqangit: Social history, politics and the practice of resistance. *ARCTIC*, 61(5), 48-6.
- Varela, F.J., Maturana, H.R., & Uribe, R. (1974). Autopoiesis: The organization of living systems, its characterization and a model. *Biosystems*, 5, 187-196.